

Тематски зборник научних радова
МИ И ДРУГИ КРОЗ ВИЗУРУ КОСОВА И МЕТОХИЈЕ

књига 2

ПОЛИТИКОЛОГИЈА, ПРАВО, СОЦИОЛОГИЈА
И КОМУНИКОЛОГИЈА

МИ И ДРУГИ КРОЗ ВИЗУРУ КОСОВА И МЕТОХИЈЕ
(Тематски зборник научних радова)

књига 2

ПОЛИТИКОЛОГИЈА, ПРАВО, СОЦИОЛОГИЈА
И КОМУНИКОЛОГИЈА

Издавачи

Институт за српску културу Приштина – Лепосавић
e-mail: institut.skr@gmail.com

Академија за националну безбедност Београд

За издаваче

Проф. др Драган Танчић, редовни професор
Проф. др Драган Симеуновић, академик

Главни и одговорни уредник издавачке делатности

Проф. др Драган Танчић, редовни професор

Заменик главної и одговорної уредника издавачке делатности

Проф. др Драган Симеуновић, академик

Уредили и приредили

Др Марина Мијатовић, научни сарадник

Др Борис Бурсаћ, научни сарадник

Научни савет и публикације

Проф. др Драган Танчић, редовни професор,

Институт за српску културу Приштина – Лепосавић

Проф. др Татјана Сењушкина, Кримски федерални

Универзитет Вернадски, Симферопол, Руска Федерација

Professor Alexios Panagoropoulos, Director EPLO's Office in Brčko District,
for B&H and for Montenegro

Проф. др Миодраг Гордић, редовни професор, Факултет за пословне
студије и право, Универзитет УНИОН „Никола Тесла“

Проф. др Неђо Даниловић, редовни професор, Универзитет МБ

Проф. др Весна Балтезаревић, редовни професор, Мегатренд универзитет

Лектура и коректура

Др Јелена Војиновић Костић, ванредни професор

Компјутерска обрада

Миодраг Панић

Штампа

ГИД „Pi-press“, Пирот

Тираж

150

ISBN 978-86-82736-06-6

Институт за српску културу Приштина – Лепосавић
Академија за националну безбедност Београд

Тематски зборник научних радова

МИ И ДРУГИ КРОЗ ВИЗУРУ КОСОВА И МЕТОХИЈЕ

књига 2

ПОЛИТИКОЛОГИЈА, ПРАВО, СОЦИОЛОГИЈА
И КОМУНИКОЛОГИЈА

Лепосавић, 2024.

Рецензенти

Проф. др Волфганг Рорбарх, академик, Универзитет у Бечу

Проф. др Наталија Николаевна Муравева, Јужни федерални универзитет, Руска Федерација

Др Јекатерина Јентина, доктор политичких наука, Национални истраживачки универзитет „Виша школа економије“, Москва, Русија и професор Факултета светске економије и међународних односа; Центар за медитеранске студије

Др Тодор Галунов, ВТУ „Св. Кирил и Методиј“, Исторически факултет, ВТУ Велико Трново

Проф. др Недељко Станковић, Европски универзитет Брчко дистрикт; Европски универзитет „Калос“, Беч

Проф. др Полона Шпрајц, редовни професор, Факултет за организационе науке, Крањ, Универзитет у Марибору, Словенија

Проф. др Драган Симеуновић, академик, директор Академије за националну безбедност, Београд

Проф. др Дејан Михаиловић, Технички универзитет Монтереи, Мексико

Проф. др Миодраг Гордић, редовни професор, Универзитет УНИОН – „Никола Тесла“, Факултет за међународну политику и безбедност

Проф. др Јоко Драгојловић, ванредни професор, Универзитет привредна академија, Правни факултет за привреду и правосуђе

Проф. др Марко Парезановић, ванредни професор, Универзитет УНИОН – „Никола Тесла“, Факултет за пословне студије и право

Проф. др Винко Пандуревић, ванредни професор, Универзитет УНИОН – „Никола Тесла“, Факултет за пословне студије и право

Др Божица Славковић Мирић, виши научни сарадник, Институт за новију историју Србије

Др Хаџи Владан Станковић, научни сарадник, Институт за политичке студије

Др Иван Милић, доцент, Универзитет у Новом Саду, Правни факултет

Др Бојан Шево, научни сарадник, Институт за српску културу Приштина – Лепосавић

Др Марина Мијатовић, научни сарадник, Институт за српску културу Приштина – Лепосавић;

Др Борис Бурсаћ, научни сарадник, Институт за српску културу Приштина – Лепосавић

Др Ратомир Антоновић, научни сарадник, Институт за српску културу Приштина – Лепосавић

Др Јован Симијановић, научни сарадник, Институт за српску културу Приштина – Лепосавић

Објављивање овог зборника суфинансирало је Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије.

САДРЖАЈ

ПРЕДГОВОР	9–17
Алекис Панагопулос, <i>Међународни значај православља у центру Балкана</i>	19
Наталија Николаевна Муравьева, Дмитрий Александрович Шевченко, Екатерина Сергеевна Боженко, <i>Проблемы стратегического партнерства Сербии и России</i>	37
Хатица А. Бериша, Милан Д. Миљковић, <i>Косово и Метохија безбедносни изазов Републике Србије</i>	53
Драган Т. Батављевић, Ружица М. Кијевчанин, <i>Уставно-правни положај Косова и Метохије – посебан осврт на кршење основних људских права неалбанској становништва</i>	67
Винко Ј. Пандуревић, <i>Интегрирање Србије и дијалога о „коначном стању“ Косова и Метохије</i>	85
Драгољуб Б. Ацковић, <i>Неки проблеми Рома на Косову и Метохији ичком Треће миленијума</i>	115
Предраг В. Теранић, <i>Језик, исмо, култура и религија као безбедносно питање</i>	131
Реља Б. Жељски, Марија Д. Милкановић, <i>„Косово“ – савремена парадијма парадржавног шерора</i>	139
Жељко И. Лазић, Мартин В. Матијашевић, Живанка М. Миладиновић Богавац, <i>Хронологија албанског екстремизма на Косову и Метохији и природа конфликта</i>	155
Мирослава М. Глигорић, <i>Принудно иселљавање Срба са Косова и Метохије од 1941. године до 90-их година 20. века</i>	171
Предраг Д. Павлићевић, Зоран В. Малбашић, <i>Геополитички положај Републике Србије и институционално насиље привремених институција на Косову и Метохији</i>	181

Недељко Н. Цветковић, Данило М. Вујовић, <i>Јачање исламистичког екстремизма на Косову и Метохији у 21. веку</i>	203
Ђуро В. Бодрожич, <i>Косово и Метохија у историјској свессти српског народа</i>	217
Марина Д. Мијатовић, <i>Етнички обичаји и њихов утицај на правне системе на Косову и Метохији</i>	237
Ратко Љ. Љубојевић, Војислав С. Тодоровић, Слободан Љ. Петровић, <i>Косово и Метохија као поприште сукоба интереса великих сила након 1999. године</i>	249
Петар М. Матић, Марко Р. Мијатовић, <i>Политичко – правни стање Косова и Метохије 1912–2024. године</i>	261
Љубиша Р. Митровић, Драгана Љ. Митровић, Дуња З. Величковић, <i>О улози културе и значају монографских студија за очување идентитета и развоја колективног памћења Срба на Косову и Метохији</i>	289
Оља М. Арсенијевић, Милан Ж. Милошевић, Полона М. Шпрајц, <i>Економске, правне и криминолошке импликације уништавања културне баштине на Косову и Метохији</i>	299
Марко М. Миловић, <i>Рушење гробља на Косову и Метохији – вандализам без преседана у 21. веку</i>	317
Ратомир Д. Антоновић, Светослав П. Мишев, <i>Заједница српских оштина на Косову и Метохији</i>	331
Стефан Н. Анђелковић, <i>Уставне промене и положај Срба на Косову и Метохији 90-тих година</i>	345
Милена М. Видосављевић, <i>Образовање на подручју Косова и Метохије након 1999. године</i>	365
Виолета С. Ђорђевић, <i>Промена валути на Косову и Метохији: поштенцијалне импликације на људска и социјална права Срба</i>	377
Адмира Џ. Конићанин, Адем А. Прељевић, Далила А. Прељевић, <i>Утицај емисије и ангажованости у настави физичког васпитања на развој међусобног разумевања и сарадње међу ученицима на Косову и Метохији</i>	391

CONTENT

FOREWORD	9–17
Alexios Panagoulouos, <i>The international significance of orthodoxy in the center of the Balkans</i>	19
Natalia Nikolaevna Muraveva, Dmitry Alexandrovich Shevchenko, Ekaterina Sergeevna Bozhenko, <i>Problems of strategic partnership between Serbia and Russia</i>	37
Hatidža A. Beriša, Milan D. Miljković, <i>Kosovo and Metohija a security challenge Republic of Serbia</i>	53
Dragan T. Bataveljić, Ružica M. Kijevčanin, <i>The constitutional and legal position of Kosovo and Metohija - a special review on the violation of fundamental human rights of the non-albanian population</i>	67
Vinko J. Pandurević, <i>Serbs in Kosovo and Metohija between serbian integrity and sovereignty and the self-declared independence of Kosovo</i>	85
Dragoljub B. Acković, <i>Some problems of the Roma in Kosovo and Metohija at the beginning of the Third millennium</i>	115
Predrag V. Čeranić, <i>Language, alphabet, culture and religion as a security issue</i>	131
Relja B. Željki, Marija D. Milkanović, „Kosovo” - <i>the modern paradigm of para-state terror</i>	139
Željko I. Lazić, Martin V. Matijašević, Živanka M. Miladinović Bogavac, <i>Chronology of Albanian extremism in Kosovo and Metohija and the nature of the conflict</i>	155
Miroslava M. Gligorić, <i>Forced emigration of Serbs from Kosovo and Metohija from 1941. to the 90's of the 20th century</i>	171

Predrag D. Pavličević, Zoran V. Malbašić, <i>Geopolitical position of the Republic of Serbia and institutional violence of temporary institutions in Kosovo and Metohija</i>	181
Nedeljko N. Cvetković, Danilo M. Vujović, <i>The strengthening of islamistic extremism in Kosovo and Metohija in the 21st century</i>	203
Đuro V. Bodrožić, <i>Kosovo and Metohija in the historical awareness of the Serbian people</i>	217
Marina D. Mijatović, <i>Ethnic customs and their influence on legal systems in Kosovo and Metohija</i>	237
Ratko LJ. Ljubojević, Vojislav S. Todorović, Slobodan LJ. Petrović, <i>Kosovo and Metohija as a scene of conflict of interests between the Great Powers after 1999</i>	249
Petar M. Matić, Marko R. Mijatović, <i>Political - legal status of Kosovo and Metohija 1912-2024</i>	261
Ljubiša R. Mitrović, Dragan LJ. Mitrović, Dunja Z. Veličković, <i>On the role of culture and significance of monograph studies for the preservation of the identity and development of the Serbs in Kosovo and Metohija collective memory</i>	289
Olja M. Arsenijević, Milan Ž. Milošević, Polona M. Šprajc, <i>Economic, legal and criminological implications of destruction of cultural heritage in Kosovo and Metohija</i>	299
Marko M. Milović, <i>Demolition of cemeteries in Kosovo and Metohija - vandalism unprecedented in the 21st century</i>	317
Ratomir D. Antovnoć, Svetoslav P. Mišev, <i>Community of Serbian municipalities in Kosovo and Metohija</i>	331
Stefan N. Anđelković, <i>Constitutional changes and the position of the Serbs in Kosovo and Metohija in the 90's</i>	345
Milena M. Vidosavljević, <i>Education in the region of Kosovo and Metohija after 1999</i>	365
Violeta S. Đorđević, <i>Currency change in Kosovo and Metohija: potential implications for the human and social rights of Serbs</i>	377
Admira Dž. Koničanin, Adem A. Preljević, Dalila A. Preljević, <i>The impact of empathy and engagement in physical education classes on the development of mutual understanding and cooperation among students in Kosovo and Metohija</i>	391

Милена М. ВИДОСАВЉЕВИЋ*

Институт за српску културу Приштина – Лепосавић

ОБРАЗОВАЊЕ НА ПОДРУЧЈУ КОСОВА И МЕТОХИЈЕ НАКОН 1999. ГОДИНЕ**

Апстракт: Имајући у виду да савремено друштво представља друштво знања, те су нова знања и компетенције основни елементи његовог развоја, поставља се питање да ли се поменуто равноправно у свим земљама остварује у адекватним животним условима. Наиме, услед великих друштвених и политичких промена након 1999. године и драстичног смањења броја српског становништва на територији Косова и Метохије, образовање на српском језику се суочава са многобројним изазовима. Последица поменутог је да на Косову и Метохији постоје два паралелна образовна система где једним управља Република Србија и Министарство просвете, пружајући образовање на српском језику, док другим системом управља такозвана Република Косово, тачније њихово Министарство просвете, науке и технологија које пружа образовање на албанском, турском и босанском језику. Оба наведена система образовања међусобно се не признају и коегзистирају одвојено од 1999. године. С тим у вези, у раду ће се указати на наставак образовања на српском језику на територији Косова и Метохија након масовног иселења Срба у јуну 1999. године, као и на који начин школе и факултети функционишу свих ових година у неизвесним околностима. Фокус је, умногоме, на научним публикацијама које се баве поменутом темом и у том погледу, циљ овог рада јесте да се представе научни резултати и сагледавања теме образовања на Косову и Метохији, како из угла домаћих, тако и страних аутора.

Кључне речи: образовање, Косово и Метохија, научне публикације, домаћи аутори, страни аутори.

УВОД

Како би се појединци активно укључили у друштво, Вилић (2014: 390) је мишљења да је неопходно да се преузму радне и друге друштвене улоге. Под поменутиим се подразумева да се појединци развијају, непрестано

* Научни сарадник, ORCID 0000-0003-0731-6414, mika_vido_88@yahoo.com

** Рад је настао у оквиру научноистраживачког рада НИО по Уговору склопљеним са Министарством науке, технолошког развоја и иновација број: 451-03-66/2024-03 од 26. 1. 2024. године.

уче и усавршавају се у виду усвајања и примене нових знања, вредности, стицања вештина. Сви појединци који се континуирано образују представљају вредан људски ресурс јер доприносе развоју друштва у целини у виду побољшања материјалног положаја и квалитета живота, као и унапређења људских потреба. Из тог разлога, неопходно је да се у свим друштвима знање и образовање препознају као битне полуге развоја.

Међутим, упркос томе што знање под којим се подразумева наука, образовање и стварање одувек представља снажни покретач друштвеног развоја, знање је у савременом друштву постало друштвена потреба јер има економски, политички и културни значај (Вилић 2014: 390). Отуда се неретко дешава да многобројне друштвене и политичке промене стварају неадекватне услове за нормално стицање знања и спровођења образовања у школским срединама што се и десило од 1999. године на подручју Косова и Метохије.

Да су многобројни друштвени и политички догађаји у периоду 1990-тих година у Југославији условили да дође до промена у образовном систему на Косову и Метохији, указују и Петровић и Буквић (2019: 96). Наиме, поменути аутори сматрају да како је албански сепаратизам почео да јача, тако је дошло до формирања два паралелна образовна система. На почетку последње деценије XX века, како према налогу политичке елите тако и помоћу спонзорства страних ментора, Албанци стварају паралелни илегални образовни систем са жељом да покажу да су њихова људска и колективна права угрожена упркос томе што су све време могли да се образују на свом матерњем језику развијајући научне, образовне и културне институције, које су биле квалитетније у односу на институције у Албанији.

Како Петровић и Буквић (2019: 96-97) наводе, „након доношења Закона о универзитету 1992, Универзитет у Приштини је имао четрнаест факултета, од којих дванаест било са седиштем у Приштини. То су били следећи факултети: Економски, Медицински, Правни, Природно-математички, Пољопривредни, Филозофски, Филолошки, Факултет за физичку културу, Факултет уметности, Грађевинско-архитектонски, Електротехнички и Машински факултет док је један био у Косовској Митровици – Рударско-металуршки, а други у Призрену – Учитељски факултет“.

Школске године 1991/92. године, настава на албанском језику се издвојила, те је самим тим дошло до формирања паралелног образовног система. С друге стране, факултети Универзитета у Приштини су путем наставе на српском језику наставили да обављају образовну и научну делатност у оквиру образовног система Републике Србије.

Према Петровићу и Буквићу (2019: 97), након договора тадашњег председника Србије Слободана Милошевића и Ибрахима Ругове 1. септембра 1996, потписан је *Споразум о образовању* те је на основу тога формирана комисија која је 23. марта 1998. припремила договорене мере за примену поменутог споразума који је подразумевао да албански наставници, сарадници и студенти престану да се врате у оквир образовног система

Републике Србије. Међутим, у кратком периоду пре НАТО агресије, када је у пракси овај споразум заживео, долази до поделе Универзитета у Приштини те је Албанцима припало 60% универзитетског простора, Србима 35% и Турцима 5%.

Управо из наведених разлога, Марковић (2010: 9) истиче да је положај Косова и Метохије, те и самог процеса образовања, већ дуго низ година па све до данас, неизвесан како због противречности које постоје између европских вредности и правних принципа, тако и због неморалне евроатлантске политике која се водила и пре 1999. године.

С тим у вези, Видосављевић (2023: 218) указује на то да имајући у виду многобројне политичке проблеме који су везани за територију Косова и Метохије, нарочито од 1999. године када је у јуну завршено бомбардовање НАТО-а на Србију, не чуди чињеница да се одређени број домаћих и страних аутора бави темом Косова и Метохије као и анализом образовања два паралелна образовна система која званично одвојено функционишу од 1999. године.

У вези са горе поменути, циљ рада јесте да се представи тема наставка образовања на српском језику на територији Косова и Метохија након масовног исељења Срба у јуну 1999. године. Такође, фокус је на томе да се укаже на који начин, као и у којим условима, школе и факултети функционишу свих ових година. С тим у вези, акценат је, заправо, на домаћим и страним научним публикацијама које се баве темом српског образовања на подручју Косова и Метохије те наводе научне резултате, анализе и сагледавања два паралелна образовна система.

СРПСКО ОБРАЗОВАЊЕ НА КОСОВУ И МЕТОХИЈИ ИЗ ПЕРСПЕКТИВЕ ДОМАЋИХ АУТОРА

Темом образовања на српском језику на подручју Косова и Метохије након 1999. године бавио се мањи број домаћих аутора. У прилог томе један од доле наведених аутора указује на то да образовање има улогу да уједини српско и албанско становништво. С друге стране, остали аутори указују на премештање и функционисање, како школског система тако и високошколских установа на поменутој територији, али и на постојање два паралелна образовна система.

Дакле, у студији *Образовање као асџект меке моћи у решавању косовско-метохијској проблематици*, Лукнар (2022: 88) износи мишљење да образовање представља део меке моћи те у том смислу има тенденцију да уједини одређене групације упркос многобројним неповољним политичким дешавањима. Наиме, према *Плану рада* за 2021. годину, *Влада Србије* је финансијски подржала рад Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици са циљем унапређивања школства, као и побољшања услова, Све ово говори у прилог да Република Србија тежи

да буде у корак са модерним друштвом које поменутом подршком пружа мир, сигурност и право на образовање за српски део становништва на овој територији.

Како Лукнар (2022: 88) наводи, школа, најпре, има васпитну и културну функцију, а потом и социјалну функцију. Поменута социјална функција школе би требало да омогући адекватније разумевање оба дела становништва на Косову и Метохији, то јест, оба школска система те у том смислу да помири супротности помоћу размена обичаја, идеја и вредности. „Такође, инвестирање у образовну инфраструктуру и размену знања које се фокусира на развој људских ресурса може бити значајна област сарадње између два народа“ (Лукнар 2022: 88). Осим тога, задовољење потребе локалног становништва и поменуте социјалне функције школе је могуће и помоћу сарадње кроз различите програме образовања, самообразовања, усавршавања, теренских истраживања и осталих облика практичног рада. Уз помоћ ових активности, с једне стране, омогућава се ученицима, студентима и наставном особљу приступ знању и адекватни услови образовања и рада, док се са друге стране, постиже боље разумевање народа и помирење супротности кроз размену знања, искуства, упознавањем са обичајима и вредностима другог народа.

Други аутори су, пак, више окренути ка представљању реалне слике стања образовања након 1999. године. Тако према Петровићу и Буквићу (2019: 97), аутора рада *Просвета и наука на Косову и Метохији 1912–2018*, након НАТО агресије на нашу земљу, око 1.500 наставника, сарадника и запослених на Универзитету у Приштини, заједно са 16.000 студената, који су наставу слушали на српском језику, протерано је са факултета. При том протеривању, узурпирана је комплетна имовина и до данас им није омогућен повратак. Након краткотрајног боравка у Крушевцу и неким другим градовима, крајем 2001, Универзитет у Приштини пребачен је у Косовску Митровицу, у град који је одређен као привремено седиште Универзитета. Након тога, постепено су се сви факултети, који су били у саставу Универзитета, вратили на простор Косова и Метохије.

Надаље, у раду *Улога и значај образовања на простору Косова и Метохије некад и сад*, Тешмановић и Достић (2018: 295) сматрају да је простор Косова и Метохије вековима био суочен с бројним изазовима, при чему је и образовање било предмет расправе. Стални дијалог од 1999. године између Срба и Албанаца, рад на придруживању заједници европских народа као и изградња односа међусобног поштовања, последњих година, превазилазила је важност питања образовања, које је, како поменути аутори наводе, постало високополитизовано. „У политичком понашању једног народа етнички и национални идентитет имају важну улогу при чему образовање треба да буде темељ који ће заједници донети друштвени просперитет и политичку стабилност“ (Тешмановић, Достић 2018: 295).

Напоследку, Тешмановић и Достић (2018: 308-310) закључују да после рата 1998-1999, на Косову и Метохији постоје два одвојена образовна система.

У српској заједници образовање се одвија на српском језику и прати националне планове и програме Србије. Истовремено, Министарство образовања тзв. Републике Косово, такође, управља образовањем. С друге стране, мањине на Косову имају право да се образују на свом матерњем језику, од предшколског до универзитетског те различите етничке заједнице имају своје образовне планове и програме на својим језицима како би очувале свој културни идентитет. Поменути аутори се осврћу на то да су оба образовна система бесплатна те да се финансирају из буџета тзв. Републике Косово и Републике Србије, као и да оба система имају своје институције и школе. Оба образовна система обухватају предшколско, основно и средње образовање, али постоје и програми за одрасле, укључујући формално и неформално образовање. Квалитет образовања проверава се од стране Косовске акредитације, коју надгледа Министарство просвете тзв. Републике Косово док о српском наставном плану и програму, као и о настави која се одвија у срединама са српским становништвом одлучује Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

СРПСКО ОБРАЗОВАЊЕ НА КОСОВУ И МЕТОХИЈИ ИЗ ПЕРСПЕКТИВЕ СТРАНИХ АУТОРА

Када је реч о страним научним публикацијама у вези са темом српског образовања на Косову и Метохији након 1999. године, углавном се аутори баве образовањем на албанском језику где се спорадично коментарише на који начин образовање на српском језику функционише. Темом образовања на српском језику се једино бави група страних аутора која је спровела детаљно истраживање о стању и условима у којем српско школство функционише на Косову и Метохији након 1999. године.

Према *Хелсиншком комитету за људска љуба у Србији* (Helsinki Committee for Human Rights in Serbia 2012), план предвиђа да српске заједнице имају право на образовање на српском језику на свим нивоима (укључујући и аутономни Универзитет за српски језик у Косовској Митровици), као и да користе наставне планове и програме или уџбенике које је израдило Министарство просвете Републике Србије у тим школама. Конкретно, припадници српске заједнице могу да: стекну предшколско, основно и средње јавно образовање на матерњем српском језику у мери прописаном законом, с тим да су прагови за оснивање одређених одељења или школа у ту сврху нижи од уобичајених прописано за образовне установе. Затим, могу да оснивају и управљају сопственим приватним установама за образовање и обуку за које се може додељивати јавна финансијска помоћ, у складу са законом и међународним стандардима. Такође, од септембра 2011. године формално су одобрени наставни програми и наставни материјали за основне и средње школе у Србији, док што се тиче високог образовања, Универзитет у Косовској Митровици, доноси статут којим се утврђује

унутрашња организација и управљање, као и процедуре и интеракција са јавним органима тачније, општином Северне Митровице.

Међутим, пре поменутог плана из 2011. године, Тахирсилај (2008: 15) у студији *Higher Education in Kosovo: Major Changes, Reforms and Development Trends at University of Prishtina and University of Mitrovica and their role in peace building and reconciliation during post-conflict period* у вези са образовањем на Косову и Метохији, наводи да Универзитет у Косовској Митровици представља „нову“ јавну високо образовну установу која ради од 1999. године, али се њено постојање може другачије објаснити зависно са аспекта сагледавања.

Наиме, како Тахирсилај (2008: 16) истиче, треба напоменути да је УНМИК помогао у оснивању и развоју Универзитета у Косовској Митровици током првих година постконфликтног периода, то јест, 2000-2002. Дакле, УНМИК је био ауторитет који је признао Универзитет у Косовској Митровици као јавну високошколску установу која пружа више образовање у оквиру заједница на северу Косова, има девет факултета и делује у северном делу Митровице, Зубином Потоку и Лепосавићу, односно, областима насељеним косовским Србима. Међутим, како поменути аутор истиче, овај Универзитет се назива другачије од званичног имена које су му дале власти УНМИК-а. Наиме, на званичном сајту Универзитета, назив је Универзитет у Приштини са седиштем у Косовској Митровици те себе сматрају наставком Универзитета у Приштини из периода пре 1999. године, када је био под контролом Срба.

Дакле, неретко се у страним публикацијама наилази на ауторе албанске националности који се искључиво фокусирају на албански образовни систем те указују на промене које су се десиле са независношћу Косова 2008. године. Тако и у каталонском тематском зборнику *Serie conflictos olvidados: Kosovo* Института за људска права Каталоније, Потера и Дретс делс Побле (2008: 70) указују на то да је основно и средње образовање јавно, бесплатно и без пореза. Такође, уџбеници различитих нивоа обавезног образовања су бесплатни за све ученике. Од 2000. године унапређују се и развијају образовни пројекти и студије образовања, науке и културе. Наводи се да је албански образовни систем у процесу реформи те се морају решити проблеми као што су обука и обнављање наставног особља, повећање броја нових наставника, добијање већих средстава за стварање нове опреме и побољшања постојеће образовне инфраструктуре и, пре свега, више средстава за смањење пренатрпаности и школских смена. Суочавање и решавање ових недостатака представљају важне изазове који се морају превазићи.

Међутим, на крају рада се истиче да је ипак за ефикаснији целокупни образовни развој неопходно водити рачуна и остварити интеграцију српске заједнице у оквиру косовског образовног система. Ово је вероватно један од најважнијих изазова те опоравак једног друштва који превазилази сукоб између две већинске заједнице, могућ је, искључиво, помоћу млађих генерација.

У овом смислу, школска установа може бити добро окружење да се учине први кораци ка помирењу и уједињењу две заједнице које су годинама уназад у сукобу и до данас раздвојене (Потера, Дретс делс Побле 2008: 70).

На сличан начин, годинама касније, Салиху, Терзићи и Шафер (2019: 235) у раду *Kosovo Education in the 21st Century: A Challenging Future* коментаришу српски систем образовања на Косову и Метохији након 1999. године. Наиме, како они наводе, косовски Срби су одбили да буду део образовног система који је био поново успостављен 1999. након завршетка сукоба. Уместо тога, косовски Срби раде са програмима (наставним плановима и програмима) који су осмишљени у Србији и користе српске уџбенике. На неки начин, то је дозвољено Ахтисаријевим пакетом. Чињеница је да су политичке тензије, које су се с времена на време дешавале, чиниле проблематичну интеграцију косовских српских школа у косовски образовни систем. Отуда су политичке одлуке креирале два система образовања, којим једним управља косовска влада док другим управља српска заједница коју подржава Србија. Наиме, аутори скрећу пажњу на примере вишејезичних школа који укључују албански, српски и енглески за сву децу и тиме указују на могући модел за будућност. Међутим, недовољно је дискусија на ту тему, као и развоја стратегија за развој овакве врсте школе која има наставу на два или три језика.

Што се тиче реалне слике услова српског образовања на поменутој територији, група страних аутора *Европској агенцији за мањинска питања Косова*, спровела је детаљно истраживање те је резултате представила у извештају под називом *Education in Serbian Language in Kosovo* (2018: 7). Наиме, према мишљењу ових аутора, образовање представља основни стуб правног оквира за заштиту и промовисање права заједница укључујући право на јавно образовање на њиховом сопственом језику. У теоријском делу истраживања, која је поменута група аутора спровела, наводи се да тренутно на Косову постоје два паралелна образовна система. Један од њих управља Влада тзв. Републике Косова, тачније Министарство просвете, науке и технологија, које пружа образовање на албанском, турском и босанском језику. Другим системом образовања, које је на српском језику, управљају Република Србија и њено Министарство просвете, науке и технологије. Оба поменута система образовања међусобно се не признају те уопште не постоје конвергенције између система. С тим у вези, они коезистирају одвојено од 1999. године.

Наводи се да постоји упадљив недостатак знања о српском образовном систему на Косову. Такође, не постоје студије које су одредиле тачан домет школа на српском језику на Косову или услове под којима такве школе раде. С тим у вези, циљ истраживања јесте да се укаже на чињенично стање у вези са тренутним условима српског образовања на Косову, да се процени њен квалитет, изазови и недостаци, али и да се одговори на потребе путем детаљне политике за унапређење образовања на српском језику на Косову и Метохији (*Education in Serbian Language in Kosovo* 2018: 7).

Дакле, према групи страних аутора поменутог извештаја *Education in Serbian Language in Kosovo* (2018: 28) и истраживања, прикупљени подаци су хетерогени и откривају значајну разноликост између четири општина на северу Косова и областима са српском већином раштрканим по остатку Косова. Примећује се да школе у четири северне општине имају боље услове за рад у односу на остале школе на подручју Косова и Метохија. Резултати истраживања указују на озбиљну забринутост због инфраструктурних недостатака и недостатка простора. На југу земље, школе се налазе у зградама које нису предвиђене за ову намену док су највеће бриге и хигијенски услови, посебно у школама у горском региону. Иницијативе за помоћ школама на српском језику на Косову до сада су биле фрагментирание и донекле недоследне. Резултати показују да северне општине имају користи од близине Србије и бројне могућности за заједничке радионице, семинаре и друге иницијативе. У прилог томе, аутори истраживања сугеришу да би правилна финансијска координација између косовских власти, српске владе и међународне заједнице омогућила ефикасно коришћење новца и енергије. Овоме би требало да претходи политички договор Београда и Приштине о овој теми како би био израђен заједнички план за дугорочну подршку и за стварање одрживих решења.

Група аутора *Education in Serbian Language in Kosovo* (2018: 28) открива да су упитници веома варирали, посебно у поређењу са четири општине на северу Косова и насељеним српским становништвом области у остатку Косова. Као што је поменуто, школе у четири северне општине имају боље услове за рад и опремљеност од школа на српском језику у односу на остатак Косова и Метохије. Стога, у складу са добијеним резултатима на тему образовања на српском језику на поменутој територији, предлаже се да се најпре, обезбеди безбедан и поуздан јавни превоз до школа. Наиме, већина школа је концентрисана у окрузима Митровица и Приштина, где ученици не морају да путују на велике удаљености да би похађали наставу. С друге стране, у другим окрузима као што су Ђилане и Призрен, квалитет транспорта је веома низак. Након тога, ризик осипања у овим случајевима је веома висок, због тешкоћа редовног похађања школе. Да би се побољшала инклузија у образовању, централне власти треба да предузму мере за стварање једнаких могућности за сву децу да приступе школама. Да би решио проблем велике удаљености до школа, систем образовања на српском језику се у великој мери заснива на мрежи сателитских школских јединица, посебно од прве до четврте године основне школе. Међутим, објекти који се разматрају у већини случајева првобитно нису били намењени у образовне сврхе и тиме ометају квалитет образовање. У овом случају поуздан и безбедан јавни превоз до модерних и добро опремљених школа може пружити одрживије решење.

У наставку извештаја *Education in Serbian Language in Kosovo* (2018: 28-29) предлаже да се поједностави контакт наставника и ученика, посебно што се тиче сателитских учioniца у јужним регионима Косова где школе

немају довољно ученика. Са економске тачке гледишта, ова ситуација није ефикасна и треба је решити. С друге стране, у окрузима Митровице и Приштине постоји супротан проблем, где се школе сусрећу са проблемом недостатка простора и инфраструктурних дефицита, посебно у општинама са српском већином. Да би се овај проблем избегао, школе које деле исте зграде са другим образовним установама организују преподневне и поподневне смене током дана.

Такође, резултати истраживања су идентификовали недостатак лабораторија и опреме за лабораторијско учење, како у основним тако и у средњим школама. Ово штети исходима образовања у школама са научним смеровима (медицинске, пољопривредне, техничке, економске итд.). Препреку образовању представља и недостатак информатичке опреме у складу са европским стандардима (*Education in Serbian Language in Kosovo* 2018: 29).

Напоследку, према поменутом истраживању у извештају *Education in Serbian Language in Kosovo* (2018: 29-30), оцена стања школа на српском језику на Косову и Метохији представља један од највећих приоритета у оквиру заједница у земљи. Узевши у обзир посебност косовског образовног система, од виталног је значаја да се процени квалитет образовања предвиђено у 104 школе на српском језику за свеобухватну процену квалитета образовања на Косову. Циљ овог извештаја јесте да пружи анализу школа на српском језику у циљу решавања озбиљних проблема или недостатка образовних капацитета. У прилог томе аутори овог истраживања пружају препоруке које би требало да утру пут за ефикасне мере за помоћ и подршку свим школама којима је потребна економска подршка или инфраструктурна обнова.

ЗАКЉУЧАК

На основу ретког броја научних радова на тему образовања на Косову и Метохији, увиђају се различити аспекти анализирање поменуте теме, како домаћих тако и страних аутора. У прилог томе, износи се тврдња да образовање представља део меке моћи те да може да уједини одређене групације иако постоје многобројни неповољни политички догађаји. С друге стране, указује се на чињенично стање образовања након протеривања Срба 1999. године, које се огледа у томе да је узурпирана комплетна имовина школских и високошколских институција. Након краткотрајног боравка у Крушевцу и неким другим градовима, крајем 2001. Универзитет у Приштини пребачен је у Косовску Митровицу која је одређена као привремено седиште Универзитета. Након тога су сви факултети враћени на простор Косова и Метохије те су постали саставни део Универзитета. Такође, неки од аутора указују на то да је питање образовања постало високополитизовано те да се оба система образовања, која постоје на поменутој територији, међусобно не признају.

Страни аутори су окренути ка истраживању услова за рад у српским школским срединама те према резултатима истраживања скрећу пажњу на то да су школе у четири северне општине боље опремљене за рад у односу на остале школе на подручју Косова и Метохија. Резултати истраживања указују на озбиљну забринутост због инфраструктурних недостатака и недостатка простора. Уједно, неки од аутора указују на то да су политичке одлуке креирале два система образовања којим једним управља косовска влада док другим управља српска заједнице коју подржава Србија те да из тог разлога косовско Министарство просвете не признаје Универзитет у Косовској Митровици јер је сматра паралелном нелегалном институцијом и наставком Универзитета у Приштина из периода пре 1999. године. Напослетку, неки од аутора закључују да ће за опоравак једног друштва бити заслужне млађе генерације те да ће им образовање и школска установа бити добро окружење да направе прве кораке ка помирењу и уједињењу две заједнице које су дуго година у сукобу.

О генералном стању образовања, просвете и науке на Косову и Метохији, Петровић и Буквић (2019: 103) наводе *Извештај шведске банке* од јула 2007. који указује да је сваки пети становник покрајине неписмен, сваки трећи нема завршену основну школу, а да годишње просечно око 2.000 студената и 20.000 средњошколаца заврши школовање и тражи запослење. С друге стране, део српског (и другог неалбанског) становништва, прогнано је из својих седишта и затворен, практично, у гету. Поменуто чини перспективе опоравка и развоја српског образовања на Косову и Метохији тешким и неизвесним, упркос томе што су у претходном периоду постављене добре основе на свим нивоима образовног система.

Да су од 1999. године присутне супротстављене перспективе образовања на Косову и Метохији, наводе и Тешмановић и Достић (2018: 312). У мултикултуралном друштву, неопходно је развијати разумевање и дијалог који се може спровести путем образовних установа, те образовање представља моћан алат у спречавању и неговању мултикултуралних вредности и истовремено је део проблема, али и део решења. Међутим, упркос наведеном, на Косову и Метохији поменуто није могуће остварити јер политичка дешавања имају већи примат у односу на образовање. У прилог томе, поменути аутори закључују да „једнострано проглашење независности Косова 2008. године, чији Устав гарантује право мањинама на јавно образовање на свом језику, као и егзистирање српског образовног система у општинама с већинским српским становништвом јесте слика паралелних образовних система који се самостално развијају“. Чињеница је да одвојени образовни системи не пружају простор за сарадњу као и помирење две етничке групе, те у том смислу, продубљивање разлика и погоршање односа између припадника српске и албанске националности неретко води и ка насилном сукобу.

Напослетку, Видосављевић (2023: 218) закључује да се случај Косова и Метохије и данас, у 2024. години, и даље у великој мери разматра док је

ситуација за српско становништво врло несигурна. Од јула 2022. године, кренули су интензивнији напади са албанске стране, што је утицало да се одрже многобројни протести Срба. Све поменуто резултирало је заузимањем српских институција од стране албанских власти чиме је ситуација постала компликованија, а услови живота српског становништва знатно отежани. Дугогодишња нестабилност на овој територији утиче на слободу српског становништва, као и на несигурност наставка српског образовања, јер агресивни свакодневни политички потези од стране албанских власти чине Косово и Метохију несигурним местом како за живот, тако и за образовање Срба.

ЛИТЕРАТУРА

- Видосављевић 2023: Милена Видосављевић. „Тема Косова и Метохије у шпанским научним публикацијама“, У: Танчић, Д, Видосављевић, М, Мијатовић, М. (ур.), Косово и Метохија кроз чињенице, тумачења и симболе: тематски зборник. Књ. 3, Политикологија, социологија, право и педагогија, Институт за српску културу – Приштина / Лепосавић: Лепосавић, 209-219.
- Вилић 2014: Dragana Vilić. „Uloga znanja i obrazovanja u savremenom društvu“, *Politeia*, 4(8), 389-404.
- European Center for Minority Issues Kosovo 2018: Serbian Language Education in Kosovo, <https://www.academia.edu/43070134/EDUCATION_IN_SERBIAN_LANGUAGE_IN_KOSOVO>
- Лукнар 2022: Ivana Luknar. „Образовање као аспект меке моћи у решавању косовско-метохијског проблема“, *Vojno delo*, 74(5), 83-92.
- Марковић 2010: Михајло Марковић. „Косово и европска цивилизација“, У: Маликовић, Д. (ур.), Косово и Метохија у цивилизацијским токовима. Међународни тематски зборник, Књига 4, Социологија и друге друштвене науке, Филозофски факултет Универзитета у Приштини: Косовска Митровица, 7-34.
- Петровић-Буквић 2019: Dragan Petrović-Rajko Bukvić. „Просвета и наука на Косову и Метохији 1912–2018 (Education and Science in Kosovo and Metohija 1912–2018) Међународни тематски зборник Наука без граница II (Science Beyond Boundaries II): 5, Гласови, Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини, 83–107.
- Потера-Дретс делс Побле 2009: Ismet Potera, la Lliga dels Drets dels Poble, „La educaci6n en Kosovo“, Serie conflictos olvidados: Kosovo, Barcelona: Institut de Drets Humans de Catalunya <<https://www.idhc.org/es/publicaciones/serie-conflictos-olvidados-kosovo.php>>
- Рељић 2012: Митра Рељић. „Српски језик у ареалу Косова и Метохије: од надетничког до „конфесионалног“, *Зборник радова Филозофског факултета*. Књ. 42, 199-212.
- Салиху-Терзићи-Шафер 2019: Arber Salihu, Dren Terziqi Eugene C. Schaffer, „Kosovo Education in the 21st Century: A Challenging Future, Glocal Education in Practice: Teaching, Researching, and Citizenship BCES Conference Books, 2019, Volume 17. Sofia: Bulgarian Comparative Education Society, 230-237.

- Тахирсилај 2008: Armend Tahirsylaj, „Higher Education in Kosovo: Major Changes, Reforms and Development Trends at University of Prishtina and University of Mitrovica and their role in peace building and reconciliation durin post-conflict period”. Proceedings of the 4th International Barcelona Conference on Higher Education, Vol. 5. The role of higher education in peace building and reconciliation processes. Barcelona: GUNI.
- Тешмановић-Достић 2018: Љиљана Тешмановић-Синиша Достић. „Улога и значај образовања на простору Косова и Метохије некад и сад“, *Баштџина*, 44, 295-314.
- Helsinki Committee for Human Rights in Serbia 2012: Serb Community in Kosovo., <<https://www.helsinki.org.rs/doc/Serb%20Community%20in%20Kosovo.pdf>>

Milena M. VIDOSAVLJEVIĆ

EDUCATION IN THE REGION OF KOSOVO AND METOHIJA AFTER 1999

Summary

Bearing in mind that modern society represents a society of knowledge, and new knowledge and competences are the basic elements of its development, the question arises whether the aforementioned is achieved equally in all countries in adequate living conditions. Namely, due to major social and political changes after 1999 and a drastic reduction in the number of Serbian population in the territory of Kosovo and Metohija, education in the Serbian language is facing numerous challenges. The consequence of the aforementioned is that in Kosovo and Metohija there are two parallel education systems, one of which is managed by the Republic of Serbia and the Ministry of Education, providing education in the Serbian language, while the other system is managed by the so-called Republic of Kosovo, more precisely their Ministry of Education, Science and Technology, which provides education in Albanian, Turkish and Bosnian languages. Both mentioned systems of education are not mutually recognized and have coexisted separately since 1999. In this regard, the paper will point out the continuation of education in the Serbian language in the territory of Kosovo and Metohija after the mass emigration of Serbs in June 1999, as well as how schools and faculties function all these years in uncertain circumstances. The focus is, to a large extent, on scientific publications that deal with the mentioned topic, and in this regard, the goal of this paper is to present the scientific results and overview of the topic of education in Kosovo and Metohija, both from the point of view of domestic and foreign authors.

Keywords: education, Kosovo and Metohija, scientific publications, domestic authors, foreign authors.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

316(497.115) (082)

323(497.115)(082)

МИ и други кроз визуру Косова и Метохије :
тематски зборник научних радова. Књ. 2,
политикологија, право, социологија и
комуникологија / [уредили и приредили Марина
Мијатовић, Борис Бурсаћ]. - Лепосавић : Институт
за српску културу Приштина, 2024 (Пирот : Pi-press).
- 404 стр. : илустр. ; 24 cm

Тираж 150. - Стр. 9-12: Предговор / уредници.
- Напомене и библиографске референце уз текст.
- Библиографија уз сваки рад. - Summaries.

ISBN 978-86-82736-06-6

а) Социологија -- Косово и Метохија -- Зборници
б) Национални идентитет -- Косово и Метохија
-- Зборници в) Косово и Метохија -- Друштвене
прилике -- Зборници г) Косово и Метохија
-- Политичке прилике -- Зборници

COBISS.SR-ID 153823753